

Український Сократ – Григорій Сковорода

(До 300-річчя від дня народження)

Григорій Савич Сковорода народився 3 грудня 1722 року в сотенному містечку Чорнухи Лубенського полку на Полтавщині, в сім'ї вихідців з незаможного козацького роду Сави та Пелагеї.

У сім років Григорія віддали до чотирирічної дяківської школи в Чорнухах. У дяка-скрипаля Гриць був на привілейованому становищі, бо той виявив у хлопця незвичайної краси голос, навчив нотної грамоти, поставив першим співаком у церковному хорі, давав читати книжки, підготував до вступу в академію.

1734 -1745 роки - навчання у Києво-Могилянській академії. Там юний спудей вивчав українську книжну мову, польську і латину, поезику та риторику, грецьку, німецьку й гебрейську мови. А також філософію, діалектику, логіку, етику, фізику та метафізику.

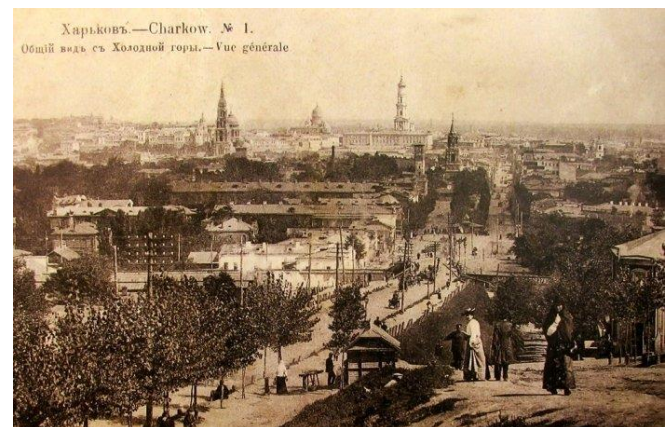
Потім, бажаючи побачити чужі краї, пізнати ширше «коло наук», завербувався до «Токайської комісії з заготівлі вин до царського двору», де був потрібен дячок для похідної православної церкви. Так Григорій мандрував Угорщиною, Словаччиною, Польщею, відвідав Братиславу, Відень, Будапешт; бував в університетах, слухав лекції знаменитих професорів, працював у бібліотеках, студіював філософські праці.

У 1753 році Григорій повернувся в Україну, викладав поетику в Переяславському колегіумі. Писав байки, викладав стародавні мови. А також написав підручник з етики.

Згодом жив у селі Коврай на Переяславщині, працюючи домашнім учителем у поміщика Степана Томари. На свого підопічного, сина поміщика, Василя, який ріс доволі розбещеним, Сковорода мав значний вплив. Але згодом між ними стався конфлікт: малий дав кепську відповідь на поставлене запитання, за що запальний Сковорода назвав його «свинячою головою». Про це стало відомо матері і вона наполягла на тім, аби вигнати учителя.

1759 рік. Сковорода прийняв запрошення **викладати поетику в Харківському колегіумі**. Він перебрався на Слобожанщину, яку полюбив усією душею. Сковорода викладав тут з ентузіазмом, він понад усе хотів навчити своїх учнів мислити самостійно, вміти аналізувати. Також мав власну систему оцінювання - найрозумніших студентів оцінював як “вельми гостр”, “зверок вострой”, деяких – “тупий”, “вельми тупий”, “сущий безтолковщина”. Всього Сковорода розробив 12 таких оцінок.

Однак знову на нього чекав конфлікт. Владика Йоасаф Миткевич, маючи на меті залишити Сковороду для духовної служби, збирався вмовити його прийняти постриг, на що Сковорода відповів: «**Невже ви хочете, щоб і я примножив число фарисеїв?**». В 1769 році Сковорода звільнився з посади викладача, на цей раз остаточно. **Більше ніколи він будь-яких інших посад не займав.**

Відтепер Сковорода обрав новий і незнаний до того стиль життя, а саме — **мандрівку**. І ця мандрівка тривала до самої смерті — чверть віку. Він оселився на пасіці на березі Лопані в Гужвинському лісі неподалік від **Харкова** і зажив життям пустельника.

Тут Сковорода почав писати філософські байки (згодом вони увійшли до збірки «Байки Харківські», що стала **першою збіркою байок в українській літературі**) і філософські діалоги.

У **1770** році Сковорода поїхав до **Києва**, де з ним трапився дивний випадок. Якось він раптом відчув неспокій, невимовне бажання покинути Київ і повернутися до Харкова. Спускаючись із Гори, недалеко Андріївської церкви, Сковорода відчув, як невідома сила спонукала його повернути назад. Все ж, набравшись рішучості, Сковорода пішов Андріївським узвозом вниз, але раптом відчув трупним сморід і побіг назад. Він переказав про це своєму другові і почав збиратися в дорогу, примовляючи, що в Києві буде чума. Ніхто не вірив, але 3 вересня 1770 року в Києві почався мор. Епідемія почалася у Волощині чи Молдові в турецькому війську і прийшла сюди з початком нової російсько-турецької війни. За 3 місяці в Києві на Подолі померло 6 тисяч людей.

У **1772** році Сковорода прийняв запрошення відставного полковника Степана Тев'яшова, який бажав взяти у нього кілька домашніх уроків, і прибув в Острогозк. В його садибі Сковорода прожив кілька місяців, тут навколо нього виник **філософський гурток**. На підставі цих бесід Сковорода написав шість філософських діалогів — «Бесіда перша...», «Бесіда друга...», «Розмова про стародавній світ», «Розмова п'яти подорожніх про справжнє щастя в житті», «Кільце», «Розмова, звана алфавіт, чи буквар миру», який є найяскравішим із них. Він писав їх старою українською мовою і не призначав до друку, а дарував своїм друзям і знайомим.

Надалі Сковорода неодноразово бував в Харкові, у Великому Бурлуці, у Валках, Ізюмі, Куп'янську, Липцях, Моначинівці, Охтирці. Його шанували і прості люди, й шляхта, запрошували жити до себе. Він відмовлявся.

Побутувала легенда, нібито сама **Катерина II**, яка багато чула про Сковороду, через князя Потьомкіна передала йому запрошення на посаду придворного філософа. На це Сковорода, який сидів з флейтою на узбіччі дороги і пас вівцю господареві, в якого на той час проживав, начебто відповів: “Перекажіть матінці цариці, що я не покину вітчизни: мені сопілка і вівця дорожчі царського вінця”.

В останній рік життя Сковорода проживав у селі Пан-Іванівка в домі колезького радника Андрія Ковалівського. Старий Сковорода після 19 літ розлуки вирішив його провідати. В цьому домі він і помер 9 листопада **1794** року.

На хресті над його могилою, на прохання самого Сковороди, написано: **«Світ ловив мене, та не впіймав...»**.

Творча спадщина

Твори українського філософа за життя не друкувались, оскільки тодішня цензура знайшла їх «противними Святому Писанію і образливими для чернецтва». Сковорода повставав проти мертвої церковної схоластики та духового гноблення московського «православ'я». Спираючись на Біблію, він повчав, що царство людини знаходиться всередині неї.

“Щоб пізнати Бога, треба пізнати самого себе. Поки людина не знає Бога в самому собі, годі шукати Його в світі”.

“Святість життя полягає в робленні добра людям”.

“Філософія, або любов до мудрості, - говорив Сковорода, - скеровує усе коло діл своїх до тієї мети, щоб дати життя духу нашому, благородство серцю, світлість думкам, яко голові всього. Коли дух веселий, думки спокійні, серце мирне, - то й усе світле, щасливе, блаженне. Оце є філософія.”

Український Сократ прагнув виробити такі принципи, які б допомогли людині віднайти істинний шлях до щастя. В цьому одна із особливостей його філософії – її практична спрямованість. **Одним із центральних мотивів його філософствування є те, що найбільш важливим у людини є її емоційно-вольове начало – “серце”.** Із серця випливає все: і думка, і стремління, і почуття. Вся моральність людини повинна бути звернена на “серце”. Звідси і вимога: “пізнай себе”, “поглянь у себе”. Самопізнання для Сковороди – ключ до розкриття всіх таємниць, світу і самої людини. В цьому виражається основна ідея його філософії – **антропологізм**.

Григорій Сковорода був впевнений, що **кожна людина має природний нахил до певного виду діяльності**. Така праця є бажаною і виконується з насолодою. І, навпаки, коли людина займається працею, до якою “не лежить серце”, не бажає творчого пошуку в праці, або займається тим, до чого її примусили, тоді вона зазнає лиха і бід. **“Несродна” праця - головне джерело великого нещастя**. Сковорода закликає робити те, для чого народжений, “жити по натурі”. А якщо ти “сродністю” своєю знехтував і “підеш за своїми примхами та сторонніми радниками, не забудь попрощатися навіки з усією втіхою, хоч би ти сховався у розі достатку, і, боячись умерти тілом, почнеш терпіти щохвилини душевну смерть”.

Підкреслюючи, що благополуччя людей і суспільства **основане на праці**, бо саме вона є “машиною” суспільного життя, “началом” і “вінцем” радості людини і суспільства, Сковорода бачить різницю між процесом праці та її результатами. Результатом праці є продукт для споживання і його основне призначення - просто підтримувати життя. Насолода від процесу споживання не може бути істинною насолодою, такою насолодою може бути сам процес “сродної” праці: ”Прибуток не є утіха, але мусить слугувати для задоволення тілесних потреб, а коли це й утіха, то не для серця; утіху для серця матимеш у спорідненій праці...”.

У плані концепції “сродної” праці розглядає Сковорода і проблему рівності, висловлюючи свою ідею “нерівної рівності”. Він визначає тільки одну неминучу нерівність - нерівність здібностей і покликання в одному і тому ж виді діяльності. Ця нерівність не є соціальною, вона здебільшого має природне походження.

“Щасливий, хто з’єднав свою приватну справу із загальною. Сіє є істинне життя”,- писав Сковорода. Коли суспільство не забезпечує своїм людям умов для виявлення їх природних здібностей, то воно є нерозумним, спотвореним, у ньому багато бід і лиха, стверджував український філософ.

Як просвітник, він вважав, що ідеальним може бути тільки таке суспільство, яке забезпечує людині реалізацію її творчих здібностей шляхом освіти. Щастя, на думку мислителя, доступно всім, бо природа нікого не обділила. Головне – пізнати в собі “справжню людину”, а звідси: **самопізнання і є універсальним способом перебудови самої людини і світу.**

Питання про рівність Сковорода ілюструє образною формою: “Бог подібний до багатого водограю, що наповнює різні посудини відповідно до їхнього об’єму. Над водограєм напис: “Неоднакова всім рівність”. Ллються з різних рурок рівні струмені у різні посудини, що стоять довкола водограю. Менша посудина має менше, але тим однакова вона з більшою, якщо так само повна”.

Говорити ж про “рівну рівність”, на думку Сковороди, це значить говорити дурницю. “І що є дурнішим від рівної рівності, яку дурні у світ ввести даремно намагаються?”

Сковорода обстоював **права людської особистості в кожній людині**. В одному своєму вірші, що має заголовок лат. *«De Libertate»* («Про свободу») він писав:

Переклад українською

*Що є свобода? Добро в ній яке?
Кажуть, неначе воно золоте?
Ні ж бо, не злотне: зрівнявши все злото,
Проти свободи воно лиш болото.
О, якби в дурні мені не пошитись,
Щоб без свободи не міг я лишитись.*

Дружба для Григорія Сковороди – джерело радощів. Однак вибирати друзів треба дуже обачно, застерігає наставник. Якщо “ми охоче підтримуємо зносини з людьми, які ще досі здорові, але розум яких пошкоджений і насичений отруйним вченням”, ми ризикуємо втрапити у їхнє становище.

В одному із послань Сковорода розповідає про зустріч з ченцем, якого “страшенно мучить демон печалі, і який звичайно називають бісом меланхолії.(...) Даючи поради цій людині, я сам ледве не пропав.(...) **Дуже важливе значення має, з ким щоденно спілкуєшся і кого слухаємо, ми їх дух в себе вбираємо**”.

Отже, головною і найвищою наукою Сковорода вважав науку про людину та її щастя, називаючи її “верховною наукою”. “Я наук не гуджу і хвалю найостанніше ремесло, однак те гідно огуди, що ми, сподіваючись на них, зневажаємо найвищу науку, до якої відчинено двері будь якому часові, країні чи станові, статі чи віку, адже щастя потрібно вам усі без винятку, чого, окрім нього, не можемо сказати про жодну науку”.

Саме Сковорода є засновником української класичної філософії. Він був, у першу чергу, видатним мислителем України, який вписав незгасаючу сторінку в драматичний літопис українського народу. Сковорода став пророком, який своїм зором охопив частину або й ціле людство, але був нерозривно зв’язаний з душею свого народу. Старечими ногами, вимірюючи

безмежні українські степи, від села до села, від хутора до хутора, він сповіщав свою правду людям, яким і присвятив до останку все своє життя. В цьому велич і повнота духу цього лицаря святої боротьби зі злом і темрявою.

Крилаті вислови та цитати Григорія Сковороди

Не за обличчя судить, а за серце.

Безумцеві властиво жалкувати за втраченим і не радіти з того, що лишилось.

Ні про що не турбуватись, ні за чим не турбуватись — значить, не жити, а бути мертвим, адже турбота — рух душі, а життя — се рух.

Не той дурний, хто не знає... але той, хто знати не хоче.

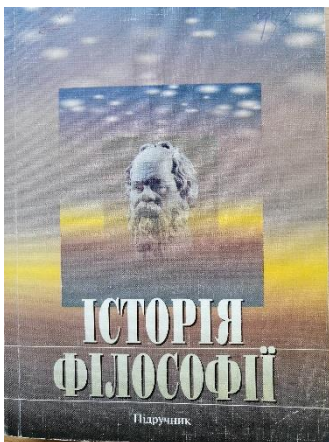
Роби те, до чого народжений, будь справедливий і миролюбний громадянин, і досить із тебе.

Що вподобав, на те й перетворився.

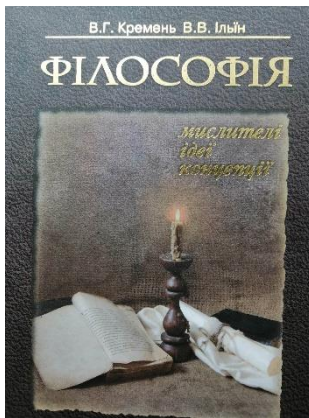
Як нерозумно випрохувати те, чого можеш сам досягти.

Бери вершину і матимеш середину.

Список використаної літератури

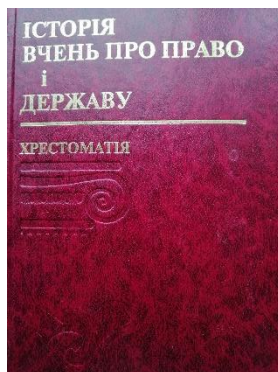
Бичко А.К. Історія філософії: підручник /А.К.Бичко, І.В.Бичко, Табачковський В.Г.-Київ: Либідь.-2001.-С.339-346.

Кремень В.Г. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: підручник/ В.Г.Кремень, В.В.Ільїн.-Київ: Книга.-2005.- С.430-435.

Федів Ю.О. Історія української філософії: навчальний посібник/ Ю.О.Федів, Н.Г.Мозгова.-Київ: Україна.-2000.- С.111-134.

Історія вчень про державу і право: хрестоматія/Автор-укладач Г.Г.Демиденко.-4-те вид., доп. і змін.-Харків: Право.-2011.-С.363-369.

Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т.-Харків: Право.-2017.-

Т.2:Філософія права.-С.778-782.